Yayın Dünyamızın Görünümü

Cevat Özkaya

RAKAMLARDAKİ ARTIŞA RAĞMEN YENİ KİTAPLAR HAZIRLAYAN, TELİF VE TERCÜME BİR YAYIN PROGRAMI OLAN CİDDİ HER YAYINCI İÇİN 2019 ZORLU BİR YILDI. ŞU YA DA BU NEDENLE BİRÇOK KÜÇÜK YAYINEVİ YAYIN PROGRAMINI ÖTELEMEK ZORUNDA KALDI. BAZILARI İSE YENİ KİTAP MİKTARLARINI VE ÇEŞİTLERİNİ DÜŞÜRDÜ. BU GELİŞMELERE RAĞMEN YAYINCILIĞIMIZIN YAŞANAN EKONOMİK DARALMAYA RAĞMEN ÇOK KÖTÜ DURUMDA OLMADIĞI KANAATİNDEYİM.

Yayıncılık sektöründe gelişkin ülkeler kadar teknolojiden daha çok yararlanmaya başladığımız için kitap sayısında gün geçtikçe artış yaşıyoruz. Yayıncılığın teknik manada kolaylaşması, çeşitlenmesi beraberinde pek çok yeni sorunu, farklı yönelimleri, açılımları getirdi. Geçen sene yerli kâğıt üretimi, dövizdeki yükseliş, maliyeti artan yabancı telifler, daralan yayın programları, sabit fiyatlandırma, yayıncıların vergi alacakları, korsan kitapla mücadele, telif hakları kanunu, Sabahattin Ali kitaplarının hemen yerde satılması ve tabii editörlerin, ajansların, okurların bir araya geldiği kitap fuarları Türkiye'deki yayıncılık sahasında önemli gelişmeler arasındaydı.

Ülkemizde düzenli bir şekilde yayımlanan, yayın sektöründeki gelişmeleri, değişmeleri ve okur profilini anlamak için önemli veriler sunan *Türkiye Kitap Pazarı Raporu*'na göre yayıncılığımızdaki çeşitlilik artmıştır. Toplam kitap üretiminin 2018'e göre yüzde 3,16 oranında arttığı, kategorilere göre düşüşlerin de görüldüğü sıkıntılı bir dönemdi 2019. Yayıncılığımızın hacmi, teknolojik imkânları genişliyor Özdemir Asaf'ın *Cağaloğlu Yokuşu* şiirinde başka bir bağlamda ifade ettiği gibi "Yalnız bir şey değişmemiş;/ İniş-çıkış, geliş gidiş." durumu da geçerliliğini koruyor.

Büyüyen Yayın Pazarı ve Yeni Mecralar

Rakamlardaki artışa rağmen yeni kitaplar hazırlayan, telif ve tercüme bir yayın programı olan ciddi her yayıncı için 2019 zorlu bir yıldı. Şu ya da bu nedenle birçok küçük yayınevi yayın programını ötelemek zorunda kaldı. Bazıları ise yeni kitap miktarlarını ve çeşitlerini düşürdü. Üretim maliyetlerinin artması bilhassa çeviri kitaplarla anılan ve herhangi bir yerden fonlanmayan, kendi yağıyla kavrulan, kitaptan kazandığını yine kitaba yatıran yayıncıların zaten pek parlak olmayan durumunu daha da kötüleştirdi yaşadığımız sarsıntılar.

Her yıl olduğu gibi Türkiye'de eğitim yayıncılığı

2019 yılında da hem üretim hem de ciro artışıyla sektördeki lokomotif özelliğini korudu. Millî Eğitim Bakanlığının sektörden temin ettiği ve kendi bastığı kitapların sayısı 2019 yılında 153 milyon 446 bin 132 iken, dijital eğitime geçilmesi sebebiyle bu sene açık öğretim için kitap üretilmediğini biliyoruz. Ayrıca yardımcı kaynak ve sınavlara hazırlık kitapları eğitim yayıncılığının toplam kitap üretiminde yaklaşık yüzde 54'lük payla sektördeki liderliğini elinde tutmaya devam etti. Bu manada eğitim başlığının sektörün kendi içinde, kendi döngüsünde hayli yüksek bir yeri var. Tabi bunun kültürel bir atılıma dönüşmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının hatta Diyanet İşleri Başkanlığının ortak projeler geliştirmesi ve uygulaması lazım. Mesela Türkiye Diyanet Vakfı Kitabevinin bütün illerdeki dükkânlarının tüm ilçeleri kapsayacak birer şubesinin açılması ve buraların kitaba erişim kadar birer kültür mahfiline dönüştürülmesi için çaba sarf edilmesi bunun ilk adımlarından biri olabilir.

Öte yandan araştırma-inceleme, edebiyat ve çocuk yayıncılığı alanlarının oluşturduğu kültür yayıncılığı, 147 milyon 961 bin 782 kitap üretimiyle toplam üretimin yaklaşık yüzde 35'ini teşkil etti. Bir önceki yıla göre bu alanda yüzde 5'in üzerinde bir artış yaşanması yeni ufuklar edinmek isteyenlere de ışık tutmaktadır. Edebî eserlere artan talep, roman ve hikâye kitabı basmayan yayıncıların klasikler başta olmak üzere bu alana yönelmelerini, yayın listelerini farklılaştırmalarını beraberinde getirdi. Ayrıca ağırlıklı bir şekilde Batı edebiyatına hasredilen dünya edebiyatından çeviriler çeşitlilik kazandı. İran, Arap, Afrika ve Balkan edebiyatlarına yönelim dilimizdeki yazar çeşitliliğini artırdı. Muhtemelen farklı dillerdeki edebiyat gelenekleriyle kurulan bu ilişki daha da sağlamlaşacaktır. Akademik kariyer için şart olan çalışmaların bir kısmını içeren araştırma-inceleme kitapları geçen yıla göre belli ölçüde artarken edebiyat kitaplarında ise yüzde 10'nun üzerinde artış görülmesi değişen okur profilini anlamak bakımından kaydedilmesi gereken bir husustur.

Sanat, zanaat ve ticaret faaliyeti olarak yayıncılığın kültür tarihi içindeki yeri, önemi, sorunları dahası güçlükleri üstüne bilgiye dayanan tecrübeleri paylaşmak için bazı veriler hayli önemlidir. Döviz kurundaki dalgalanmaların etkilediği kâğıt ve diğer üretim maliyetlerine rağmen Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı ISBN Ajansı verilerine göre, 2018 yılında 67 bin 135 üretilen yeni kitap sayısı, 2019 yılında genel toplamda yüzde 2,11'lik artış göstererek 68 bin 554'e yükseldi. Dolayısıyla sektörün meselelerinin ele alındığı, sorunlarının tartışıldığı kapsamlı bir yayıncılık yazısı kaleme almak eskiden olduğu kadar kolay değil.

Genel hatlarıyla bakarsak öncelikle artık yayıncılık kurumunun ifade ettiği anlamın değiştiği bir dönemde olduğumuzu söyleyebiliriz. Yayıncılık endüstrisi daha çok satış rakamı yüksek kitaplarla kendinden söz ettiriyor. Bunlar içinde popüler yazarların kaleme aldığı bestseller kitaplar da var, hayatın atardamarı genç neslin kitap alımlarında öne Wattpad kitaplar da. Netflix etkisi üstüne teoriler de yabana atılmamalı. Yeni mecraların ortaya çıktığı bu vasatta pespayeleştirmeden popülerlikten istifade etmek gereklidir.

Günümüzde birçok konuda bizi sıkıntıya sokacak, tercihlerimizi etkileyecek kadar çok seçenekle karşı karşıyayız. Bu bağlamda yayın hayatımızın gerçeklerini geniş bir yelpaze içinde ele alma sürecinde çocuk ve ilk gençlik kitaplarının göz ardı edilmemesi lazım. Bunlarda gerçek canlanma sanıyorum ilkinde, ikincisi daha çok gelgeç yayınlarla dolu. Bu iki alanla dinî yayınların üretiminde görülen düşüşün ise bir yönünün eserlerin niteliğinin tespiti ile alakalı olduğunu düşünüyorum. Mesela İslâmcı bir yazarın düşünce alanındaki bir eserinin dinî kategoriye dâhil edilip edilmediğini bilmiyoruz.

Çevirilerin Merkezi Konumu

Türk yayıncılığında Osmanlı'nın son yılları ile Cumhuriyet'in ilk döneminden günümüze değin çevirilerin doğası, özellikleri, konumu ve önemi, benim-

sediği amaçlarla etkiler ve içerdiği güçlükler üzerine öteden beri olumlu ve olumsuz pek çok kanaat ileri sürülmüştür. Sorgulamanın odak noktasını değiştirmeden şunu diyebiliriz: Eskiden olduğu gibi edebiyat alanındaki çevirilerin bir kısmında sıradanın saltanatı hükümran fakat bu çeviriyi olumsuz görmeyi beraberinde getirmemelidir.

Tercümeden hoşlananlar, genelde ona sahip çıkmak ve neden sevdiklerini acı, tatlı anılar kapsamında anlatmak zorunluluğunu hissederler. Mesela biz yayınevini kurduğumuzda ticari bir amacımız yoktu, tam tersine savunduğumuz davayı anlatan kitaplar bastık. Hâliyle bunların satılıp satılmaması, hakkımızda kulaktan kulağa yayılan söylentiler bizi birinci derecede pek fazla alakadar etmiyordu. İtiraf etmeliyim ki hem yayıncılık hayatımda hem de okuma yazma serüvenimde Batılı veya İslâmî çevirilerin önemli bir yeri oldu. Edward Said'in *Oryantalizm* kitabı Pınar Yayınları'ndan çıktığında düşünce hayatını çok ciddi manada etkiledi. Yine *Yoldaki İşaretler* veya *İslâm'da İhya Hareketleri* İslâmî manada Müslümanların okuduğu etkilendiği eserler arasında yer aldı. Ben bunların yayımlanmasından, okuyucuyla buluşmasından fikir hayatımızda tartışılmasından, yeni yollar açmasından son derece heyecan duyduğum gibi memnunum, mutluyum.

Geçmişten Geleceğe

Türkiye'nin 1960 sonrasındaki siyasî, kültürel ve fikrî hayatına baktığımızda belli sahalarda eleştirel yaklaşımlar getirmek mümkünken çoğunlukla tercümelerin bizi canlandırdığını ve zenginleştirdiğini düşünüyorum. Mesela 1970'lerden itibaren en çok satan eserler arasında yer alan bir tefsirden elde edilen kazanç doğrudan yayıncılığa aktarılabilmiş olsaydı çok gelişkin bir entelektüel mahfil teşekkül edebilirdi. 1980 sonrasında da 1990'larda da tercümelerin de beslediği bu canlılığı yalnız kültür ve düşünce sahasında değil siyasal alanda da yaşadık, tecrübe ettik. İçinde bulunduğumuz dönemde de tercümeler maalesef zamanı anlama ve anlamlandırmada Türkiye'nin fikir ortamında gene ön sıralardaki yerini koruyor. Bu nedenle tercümenin her zaman önemini muhafaza edeceği kanaatindeyim. Yazan ve iyi yazan arasındaki ayrımı düşünmek bile bunun için yeterli olur.

Tesadüfi karşılaşmaların, dostlukların ve rastlantının da payı olan Edward Said, Noam Chomsky, Ivan Illich, Peter L. Berger, Mevdudi, Anton C. Zijderveld, Martin Esslin, Roger Garaudy, Cevdet Said, Herbert Schiller, Lewis Mumford, Imanuel Wallerstein, Ziyaüddin Serdar, Taha Abdurrahman, Byung-Chul Han, Seyyid Hüseyin Nasr, Albert Hourani, Frank Furedi gibi birçok önemli düşünürün metnini Türkçeye kazandırdık. Aslında sadece bu örnekler bile her şeyden önce Türk yayıncılığında çevirinin merkezi konumunu gözler önüne seriyor ve düşüncenin oluşturulup yaygınlaştırılmasında çevirinin oynadığı önemli rolü gösteriyor.

Yakın Geçmişten Geleceğe

Düşünce hayatında çeviri kitapların etkisinin, kapsamının ve payının ne kadar olması gerektiği pususunda çok farklı yaklaşımlar ileri sürülebilir. Mesela 1960 sonrasındaki tercümelerin Türkiye'deki İslâmî neşriyatı geliştirdiğini düşünüyorum. Başka bir ifadeyle onları yabani sürgünler görmüyorum. Dolayısıyla tercümelerin dinî hayatımız ve algı haritamız bakımından önemini yadsımak mümkün değil. Kaldı ki tercüme konusunda veya yayın dünyasında herhangi bir hususta kota, engelleme, sınırlama gibi kavramlar çok hoş durmuyor. Çeviriler yapılır, bunların ne kadarının tutacağına, aydınlarla okuyucular karar verir.

Toplumun ihtiyaç duyduğu yaklaşımlar eğer kendi düşünürümüzden gelmiyorsa okur çeviri romanı daha çok tercih ediyorsa bunu çeviri çokluğuyla açıklama zavallılığını terk edip öncelikle kendi düşünürlerimiz, tarihçilerimiz, felsefecilerimiz, kültür dünyamız düşünmeli. Burada hemen bir veriyi paylaşmak istiyorum, Amerika'da her yıl yayımlanan kitaplar arasında çeviri kitapların oranı yaklaşık yüzde üç civarında iken bu oran ülkemizde yüzde

elliyi aşmaktadır. Demek ki tercümenin "güçlü" medeniyetle de ilgisi var. Teknik, teknoloji üretimi aynı zamanda "kavram imali"dir. Bu da "güçlü" medeniyetin işi... Burada ilk kitabını bizim yayımladığımız Byung-Chul Han'ın kitabında yer alan "yorgunluk toplumu" kavramı mesela... Türkiye'ye pek çok kavram gibi geç giriyor. Çünkü teknik çalışma hayatı bize geç geldiğinden otomatikman onların doğurduğu sorunlara da biz geç vakıf oluyoruz. Daha evvel bunu Ivan Illich'in *Tüketim Köleliği* kitabı vesilesiyle de yaşamıştık: Henüz tüketim toplumu aşamasında olmayan bir toplumda da olsa okunmuş ve hayli ilgi görmüştü bu kitap.

Türkiye'de kitap çeşitliliğine katkı sunan çeviri ile içli dışlı olmamıza rağmen hayatımızı belirleyen ve yönlendiren bu etkinlik ve ülkemize etkileri üzerine çok fazla düşünmüyoruz. Hâlbuki Türk matbuat hayatının mühim hadiseleri ve tecrübesi büyük ölçüde çeviriyle alakalıdır. Bu yüzden yayın dünyasının temel aşamalarına, inceliklerine, sorumluluklarına, zorluklarına, imkânlarına dair fikir sahibi olmanın yanı sıra tercüme ile ilgili çok temel meselelerin ele alındığı yayınlara muhtacız. Hem bu alana ilgi duyan okurlar, yazarlar, mütercimler hem de yayıncılar için çeviri alanında bilfiil çalışan çevirmen, editör, yayıncı ve okurların tecrübelerini zapta geçirdikleri, tarihe not düştükleri çalışmaların sayısının artması gerekir. Zira sadece kendi gözlemlerimize takılı kaldığımız için çoğu zaman bütünü gözümüzden kaçırabiliyoruz. Belki bu sayede çoğu kişi "Neden tercüme?" konusunda kimi indî görüşlerini heyecanlı bir şekilde savunmaya çalışsa da nereden ve nasıl geldiğiyle de ilgilenmeye başlayacaktır.

Türkiye'deki okuma kültürünün değişim ve dönüşümünün anlaşılmasına önemli katkılar sunan *Türkiye Okuma Kültürü Haritası* adlı araştırmanın verilerini bir kenara atmadan diyebiliriz ki, sinema, felsefe, siyaset ve edebiyat sahasındaki kitap çeşitliliği her geçen yıl artmaktadır. Kim ne derse desin nitelikli telif ve tercüme eserler Türkiye'de yayımlanıyor, çok satmasa da karşılığını buluyor. Yayıncılığımızın yaşanan ekonomik daralmaya rağmen çok kötü durumda olmadığı kanaatindeyim. Türkiye'nin dünyada kitap okuma oranları bakımından 11. sırada yer aldığını ortaya koyan araştırmalar var ayrıca. 2019'da artan bandrol rakamlarının aksine satışların düştüğü bir yıl olması bizi yanıltmamalı. Hem unutmamak lazım ki ne kadar titiz hareket ederseniz edin bastığınız her kitabı çok satamıyorsunuz.

Evet, işte genel manzara böyle... Heyecan verici bir meslek olarak yayıncılığın görünüme odaklanan raporlarda yer bulan rakamlara boğmadan demek istediğim şu: Kitap dostluğunun mahdut olmaktan çıkması, okuma oranının artması Türkiye'de yayıncılık sektörünün düzenli bir şekilde büyüdüğünün göstergesidir. Buna mukabil içinde bulunduğumuz siyasi çalkantılar döneminde fikri akımların kültür yayıncılığındaki temsil oranına baktığımızda üzülmemek elde değil. Yerlilik söylemini sahiplenen çevrelerin matbuattaki ağırlıkları eskisine göre artsa kültür yayıncılığının hâkim rengini değiştirebilecek bir noktaya henüz gelinebilmiş değil. Elbette bunun sebepleri ve nasıl aşılabileceğinin ele alınması ise bir başka değerlendirmenin konusudur. Herhâlde editörlük kurumunu güçlendirerek daha çok çalışmak, daha çok üretim yapmak ilk akla gelmesi gereken hususlardır.